

MODERNÍ VARIETY ŽIDOVSKÉ ARABŠTINY

Anna Morávková

31. studentský workshop Žďárek

Litoměřice 23. – 25. 11. 2012

OBSAH PŘÍSPĚVKU

- Arabské dialekty obecně
- Židé v arabských zemích
- Židovská arabština
- Moderní židovské dialekty
- Porovnání vybraných fonetických jevů v židovských dialektech

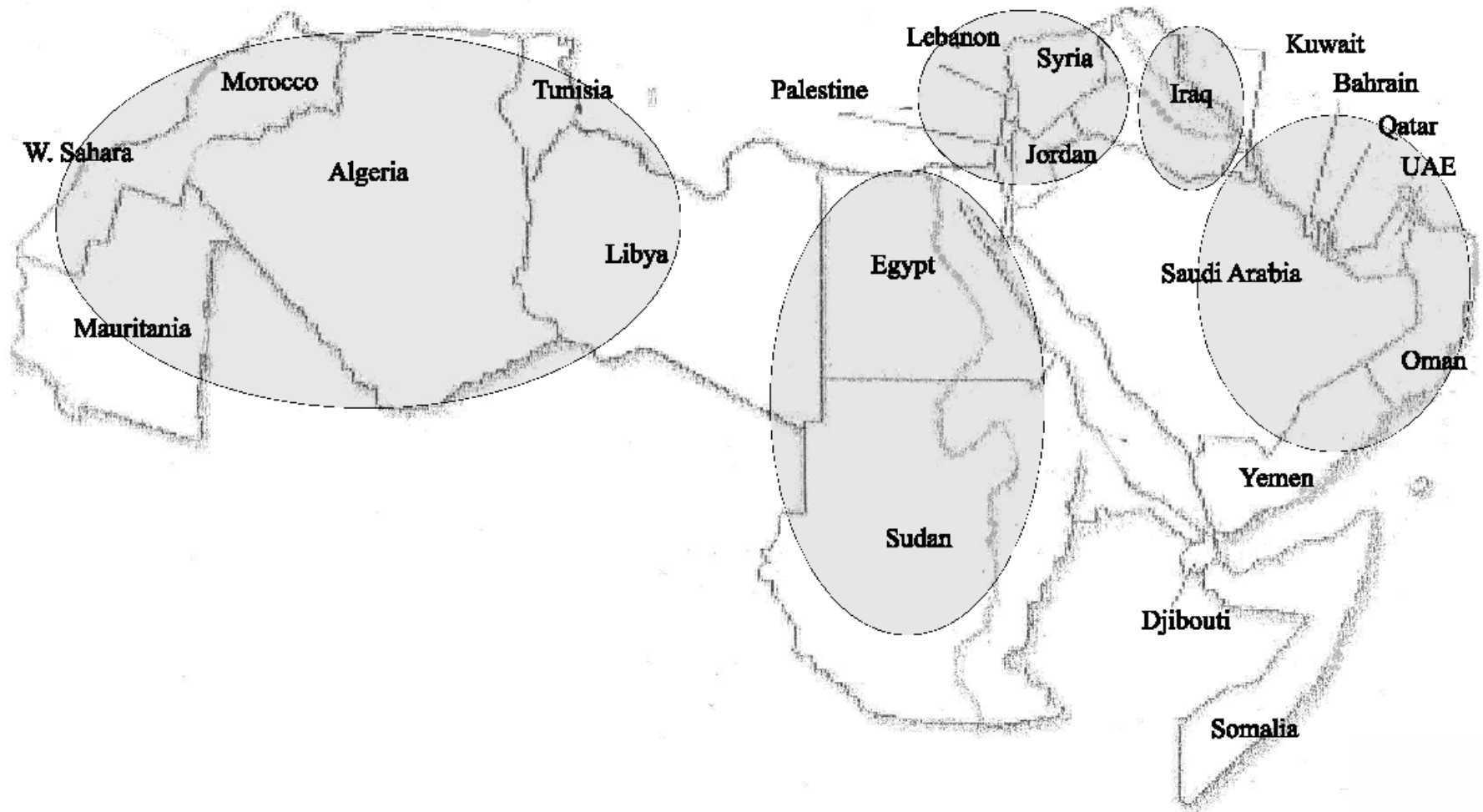

ARABSKÉ DIALEKTY

- Geografické dělení
  - Arabský poloostrov
  - Mezopotámie
  - Syrolibanonská oblast
  - Egypt
  - Severní Afrika

ARABSKÉ DIALEKTY – GEOGRAFICKÉ DĚLENÍ

DALŠÍ DĚLENÍ

- Tradiční dělení - beduínské dialekty x dialekty usedlého obyvatelstva
  - Ve většině oblastí souvisí s dobou vzniku
    - Usedlé – první fáze arabizace (7. – 8. století)
    - Beduínské – druhá fáze arabizace (9. - 12. století)
  - Strukturní rozdíly
    - Beduínské dialekty jsou považovány za konzervativnější
    - Zároveň jsou považovány muslimskými (sunnitskými tam, kde je to relevantní) mluvčími za prestižnější = bližší jazyku Koránu, tradiční ctnosti)
- => Někde později vznik beduinizovaných variant
  - Irák, Bahrajn
  - ve 20. století severní Afrika – Tripolis, Maroko, Jordánsko

DIALEKTY USEDLÉHO OBYVATELSTVA

- Snaha nalézt společné znaky
  - Ferguson (1959), Cohen (1962), Versteegh (1984)

Např.:

- Neznělá výslovnost *q* (beduínská výslovnost je *g*)
- Neutralizace rozdílu mezi *ḍ* a *d*
- Monoftongizace diftongů – **aw->ó**, **aj->é**
- Neutralizace rozdílů mezi krátkými vokály
- Redukce krátkých vokálů
- Analytické vyjadřování některých vazeb (např. přivlastňování)
- Prefix pro vyjádření přítomného času u sloves
- Ztráta duálu a některých dalších gramatických kategorií

ŽIDÉ V ARABSKÝCH ZEMÍCH

- Už před vznikem islámu
- Nepřijali islám, ale rychle se arabizovali
- V pozdější době (od 15. stol.) izolace
- Kontakt s Evropou
- Od 50. let přesun do Izraele
- Současnost
  - Maroko (Casablanca)
  - Djerba

ŽIDOVSKÁ ARABŠTINA

- Psaná hebrejským písmem
- Střední arabština (není to dialekt ani klasická arabština)
- Obsahuje hebrejskou a aramejskou lexikální složku
- Je do ní překládána náboženská literatura
- 3 období
  - Raná (9. stol.)
  - Klasická (10. až 15. stol.)
  - Pozdní (od 15. stol.)
    - 20. století – překlad Genesis (1937), noviny v Maroku

MODERNÍ ŽIDOVSKÉ DIALEKTY

- Všechny patří mezi usedlé dialekty
- Po odchodu z arabských zemí postupně zanikají
- Odlišnost od majoritního dialektu různá
  - Relativně velká např. Bagdád – beduinizovaný muslimský dialekt
  - Relativně malá např. některá marocká města, Egypt
- Vlivy formující tyto dialekty
  - Uzavřenost komunity (od 15. stol. uzavřené čtvrti)
  - V některých oblastech majoritní populace nemluví arabsky
  - Kontakt s dalšími komunitami (španělští Židé v severní Africe)

SROVNÁVACÍ STUDIE

- Většina studií vznikla v Izraeli
- Dialekty:
  - Mezopotámie:
Bagdád, Mosul, °Aqra, Arbīl, Hīt, Səndor, Siverek, Qāmēšli
  - Severní Afrika:
Tripolis, Tunis, Džerba, Alžír, Fes, Sefrou, Miknás, Tafilalt

ŽIDOVSKÉ DIALEKTY - MEZOPOTÁMIE

SEVERNÍ AFRIKA

PROMĚNNÉ

- Neznělá výslovnost q
- Neutralizace rozdílu mezi emfatickými konsonanty δ a δ (popř. ztráta interdentalních konsonantů)
- Neutralizace rozdílů mezi krátkými vokály
  - $/a,i/$ x $/u/$, $/a/$ x $/i,u/$, případně $/a,i,u/$
- Monoftongizace diftongů – $aw \rightarrow \acute{o}$, $aj \rightarrow \acute{e}$

1. VÝSLOVNOST ق

○ Mezopotamská oblast

- /q/ všechny dialekty
- /g/ v některých slovech v Hītu: *grīb* (blízký), *bagra* (kráva), *gitlu* i *qitlu* (řekl jsem mu)

○ Severní Afrika

- /ʔ/ Alžír, Sefrou, Miknás, Fes
- /k/ Tafilalt : *bkṛa* (kráva)
- /q/ Džerba, Tunis, Tripolis
- /g/ v někt. slovech na Džerbě a v Tripolisu:
gəṭṭ (kocour), ale *qaṭṭūsa* (kočka), na Džerbě:
bəgra (kráva)

INTERDENTÁLNÍ KONSONANTY

○ Situace v klasické arabštině

- Alveolární hlásky **t, d, ḏ**
- Interdentální hlásky **t, d, ḏ**

○ Předpokládaný vývoj v dialektech

- Neutralizace rozdílu mezi emfatickými hláskami **ḏ, ḏ̣**
- Interdentální hlásky mohou, ale nemusí být zachovány
  - pokud jsou => **t, d, t, d, ḏ**
  - pokud nejsou => **t, d, ḏ**

INTERDENTÁLNÍ KONSONANTY

○ Rozdíl mezi δ a $\dagger$ je vždy neutralizován.

- **Interdentály zachovány (t , d , $\underline{t}$, $\underline{d}$, δ)**

- Bagdád, Mosul, Hīt, Siverek

- **Interdentály nejsou zachovány (t , d , $\dagger$)**

- ^cAqra, Arbīl, Səndor, Qāməšli, Tunis, Džerba, Alžír

- **Interdentály nezachovány, ale další posuny ve výslovnosti (afrikace, desonorizace):**

- Afrikaci ve všech případech brání sonory a sykavky

Tripolis: $*t$, $*\underline{t}$ => č, $*d$ => t *čqīl* (těžký), *tkīk* (mouka)

Maroko: $*t$, $*\underline{t}$ => *ts tsaħts* (pod), ale *tsaħt l-frās* (pod postelí) (Sefrou)

Sefrou, Tafilalt $*\dagger$, $*\delta$ => $\dagger$ *bēṭa* (vejce), *mriṭ* (nemocný) (Sefrou)

biṭa (vejce), *mṛṭ* (onemocněl),

ale *fḍḍa* (stříbro) (*Tafilalt*)

VOKALISMUS

○ Klasická arabština

- 3 dlouhé vokály $\bar{a}, \bar{i}, \bar{u}$
- 3 krátké vokály a, i, u
- 2 diftongy aw, ay

○ Předpokládaný vývoj v dialektech

- Monoftongizace diftongů: $aw \rightarrow \acute{o}, ay \rightarrow \acute{e}$
- Redukce počtu krátkých vokálů – 3 možnosti
  - $/a/$ x $/\text{ə}/$
  - $/u/$ x $/\text{ə}/$
  - popřípadě až $/\text{ə}/$

MONOFTONGIZACE

○ Zcela zachovány

Səndor, °Aqra, Qāməšli

layltayn (2 noci), *hawnək* (tam), ale výjimky: *yōm* (den),
fōqa (nahore) (Səndor)

Tunis *žawž* (dva), ale *mūtti* (moje smrt)

○ Částečně zachovány

Hīt, Siverek, Arbīl - zachovány ve slovesných koncovkách
ve finální pozici: *banaw* (postavili), *nsay* (zapomeň), ale
hawnā i *hōnā* (tady) (Arbīl)

○ Zcela monoftongizovány

Bagdád, Mosul – ale *əllawn* (barva) (Mosul)

všechny severoafrické dialekty – na *ī, ū*,

- v nepřízvučných pozicích jsou kráceny

KRÁTKÉ VOKÁLY

- **/a/ x /ə/**

- všechny mezopotamské dialekty

- **/u/ x /ə/**

- Tunis (?)
- využití /u/ je poměrně omezené; základní realizace *æ*

- **/ə/**

- Tripolis, Džerba, Alžír, Sefrou, Fes, Tafilalt, Miknás
- zvláště v marockých dialektech je jeho distribuce omezená
- realizace je závislá na konsonantickém okolí

KRÁTKÉ VOKÁLY

- V některých případech velké rozdíly v realizaci
  - **Miknás** – neutrální realizací /ə/ je často /e/, případně /o/, /a/ ve slovech, kde v ostatních dialektech je /ə/
as ka-t^{s-c}mel? (Co děláš?)   *sahed* (svědek)
m^lah (sůl) x *mə^lh* (Fes)
ma tər[?]od-s (nespi) x *ma tsər[?]əd-s* (Fes)
  - **Tafilalt** – používá velmi krátké ə jen tak, kde je to nutné kvůli výslovnosti; ostatní vokály jsou realizovány krátce
n^crf (vím)   *f-l-t^hət* i *f-l-tə^ht* (pod)
t^hr (záda), *k^cd* (seděl)
ktltu (zabili jste) ale *kbə^t* (dostal)

ZÁVĚR

- Neznělá realizace *q - jediný jednoznačně společný rys
- Obě skupiny nesou rysy jednotlivých dialektálních oblastí a vzájemně se tedy výrazně liší
- Patrně další vlivy – španělština (Miknás), berberština (Tafilalt), případně další (kurdština ?)
- Vliv beduínské arabštiny v některých případech je, ale poměrně minimální

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

- Bibliografie k jednotlivým dialektům viz. moje diplomová práce.
- COHEN, David (1962): Koinè, langue commune et dialectes arabes. *Arabica*, vol. 9, s. 119-144.
- FERGUSON, Charles (1959): The Arabic Koine. *Language*, vol. 35, no. 4., s. 616-630.
- MILLER, Catherine. (2004): Variation and change in Arabic urban vernaculars. In *Approaches to Arabic Dialects: Collection of Articles presented to Manfred Woidich on the occasion of his Sixtieth birthday*. Ed. Haak, M. et al. Amsterdam: Brill, s. 177-206.
- VERSTEEGH, K. (1984) *Pidginisation and Creolisation: The Case of Arabic*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Děkuji za pozornost

